

1975. november 13., csütörtök

Értékmentés, értékalkotás

BERNÁTH AURÉL NYOLCVANÉVES

Nem lehetünk elég riadtak, de nem lehetünk elég szenvedélyesek se, hogy meentsük, ami menthető." Bernáth Aurél a naplójába írta ezeket a sorokat, de a mondat mottónak kívánkozik a magyar művészettörténetből immár elválaszthatatlan képei, a képek ragyogását elirigylő írásművei és az írásknál is fontosabb pedagógiai munkássága elé. *Menteni a művészi és emberi értéket* — ez századunk humanista alkotóinak nagy felismerése, elhivatottságuk motorja, moráljukból fakadó „itt állok, és másképp nem tehetek” kényszerűsége.

A csendesen konok értékörzés pedig nem volt mindig kockázatmentes. Néha harci tettnek számított. Amikor a nyolcvanéves Bernáth Aurélt köszöntjük, köszönteniünk kell művészetének nagyszerű csúcsait, stílussteremtő képességét, de szólnunk kell másról is: az emberi művészet és művészettel összeforrt emberség századunkban sokszor próbára tett egységéről.

Voltak, akik a festészetének ormain járó Bernáthot a harmincas években a norvég íróhoz, Knut Hamsunhoz akarták hasonlítani. Vásznaínak sokat emlegetett északias hangulata, a festett fények hideg harmóniái, alakjainak magányossága a felületen rokonság látszatát sejtették. E skandináv párhuzam megmagyarázhatta sok formai megoldást, hidat verhetett a vizuális és az írott művészet kétféle közlésmódja között, csak éppen eltagadta Bernáth művészetének lényegét: *látványosságtól mentes szemérmes emberpártiságát*, egyszóval mindazt, ami benne volt a magyar festőben, és ami hiányzott az irodalmi analógiából. E nehéz korszakban ugyanis mi sem állt távolabb a bernáthi művészettől, mint az elféktelenedett, gögös in-

érvényét veszítette. Se tónus, se távlat, se biztosan értelmezhető látvány nem maradt a képeken, mert mindent kiszorított az érzelmeiket végtelenségig kifejezni vágyó gomolygó vonal- és színvilág. Am Bernáth — éppúgy, mint a többiek, akik hirtelen és kívülről csöppentek bele az éppen kifulladásra expresszionizmusba — folytathatatlannak érezte a látványtól függetlenül alaktalan indulatokat, és értelmetlennek látta a formák ellen indított szakadatlan tiltakozó manővereket. Fellázadt a lázadás ellen, amelyben nem talált semmiféle rendet és rendszert, mert csak így teremthetett kapcsolatot önmaga és kora külvilága között. Ez az avantgarde azonban — megtagadva is — Bernáth *pályaképét formáló belső ügy maradt, és az maradt most is*. A féktelen érzelmi lobogás nélkül talán sosem születtek volna meg a didergésig lefokozott, érzelmeiket rejtegető tájak; a súlyos vörös harmóniák nélkül palettája talán sosem válik olyan hidegen kékké; esszéinek és tanulmányainak avantgarde-ot — és a második fordulót, a neoavantgarde-ot — boncoló szellemi kése talán sosem válik olyan élessé, ha kimarad a húszas évek elejének közös európai élményvilágából, és későbbi közös csömöréből.

Itthon különféle válaszok születtek erre a csömörrre. Szükségszerűen másképp válaszoltak azok, akik a művészet forradalmának pillanatnyi bukása után továbbra is hittek a nagy forradalmak ügyében. Másképp válaszoltak, akik hamis ideológiák bűvöletében hamis esztétikai igényeket elégítettek ki. És megint másképp kellett válaszolniuk azoknak, akik egy ijesztően stabilizálódó korszakban felku-

...mint az értékelésű, gögös individualizmus cinizmusba hajló dicsőítése, és azok az eszmei tartalmak, amelyek könnyen engedtek a jobbra, sőt a szélsőjobboldalra húzni Hamsun-típusú művészeket. Bernáth útjának szükségyszerűen kellett *bal felé* vezetnie olyan korszakban, amelyben még a kultúra humánus tartalmainak megőrzése is szembeke-
rülhetett a fasizálódó ország ideológiai főáramával. Ez a felismerés vezette 1942-ben a politikai demonstrációknak is beillő *Szabadság és Nép* freskópályázat felé, ezért festett évtizedekkel később *Munkásállamot* és *Történelmet* középületek falaira. A rögzített témájú monumentális mű azonban mindvégig alárendelt szerepet játszott életművében. Táblaképeken és akvarelleken, pasztelleken és litográfiákban fejezte ki igazán a „festői festészetről”, átvitt értelemben pedig a művészet tradicionális határaitól vallott meggyőződését.

A mikor az értékek „riadt és szenvedélyes” mentéséről beszélt, Bernáth voltaképpen eddigi életművének kettős tanulságát mondta ki. Megjárta ő is — mint annyian mások korunkban — az avantgarde konvenciók ellen indított hadjáratát. Az ő útkeresése is éppolyan őszintén forradalmi volt, mint a többieké, akik egy őszintén forradalmi korszaknak keresték vizuális fogalmazásait. Korai grafikáiban, az *Albumban*, a *Primitív apoteozisban*, s főképp — az elpusztult és csak fotóban fennmaradt — főműben, a *Vörös állatban* olyan formákat akart és tudott láttatni, amelyek gyökereiben különböztek nemcsak az akadémikus, hanem még az impresszionista hagyományoktól is.

A bécsi és berlini emigrációban készült művekben minden előtte tanult tanítás, Réti és Thorma valamennyi nagybányai öröksége

tartták és fel tudták mutatni az érvényesíthető értékeket. Bernáth felelete az utóbbiakkal csengett egybe. Az értelmiség jobbik, érzékeny és szenvedő részéhez tartozott, azokhoz, akik a csüggedések ellenére sem tudtak azonosulni álstílusokkal és szólamokkal. Ez az érzékeny, felelősséggel feli védekező magatartás hozta létre a bernáthi művészet igazi vívmányait, a végtelenség érzetét keltő áttetsző levegőtereket, a kékek vízióvá fokozott vibrálását az okkersárgák és rózsaszínek fanyar együttpendítését.

Ha később változott is Bernáth Aurél stílusa, képépítési módja, színrendszere, nem változott a világ ábrázolhatóságáról vallott legfontosabb elve: ragaszkodása ahhoz a látványfestéshez, amely nem azonos a fotográfiával, amelyik feltételezi a szakmai ismeretek végsőkig finomított kultúráját, de amelyik egyszeriben el-sorvadna e kultúrát áttelekítő lírai szemléletmód nélkül. Halk, melankolikus költőiség szötte át és szövi át ma is Bernáth műveit.

Ezért többek és mások csend-életei, Badacsonyai, budapesti látképei a klasszikusan egyszerű impresszionista festményeknél, ahol az érzelmeknek — az „alapszabályok” szerint — a képkereten kívül kell maradnia. És talán ezért olyan nehéz követni Bernáth művészetének lényegét. Nagyszerű pedagógusi tehetséggel, emberi és festői hitelével egész generációnak, a mai negyvenéveseknek tudta megtanítani, hogyan kell vékonyan felhordani és megcsillogtatni a hideg színeket, hogyan kell „rálátásos” tárgykompozíciókat összeállítani ablakháttér előtt. De hogyan is taníthatta volna meg a szorgalmas másolóknak, hogy „mi sem látszik meg hamarabb egy képen, mint a szív szundítása” — vagy, hogy — újra csak írásaiból idézzünk — „a lappangó élmény újra való izzítását nem nélkülözheti” egyetlen mű sem.

S
U
J
I
I
S
S
L
U
Q
V
Z
S
I